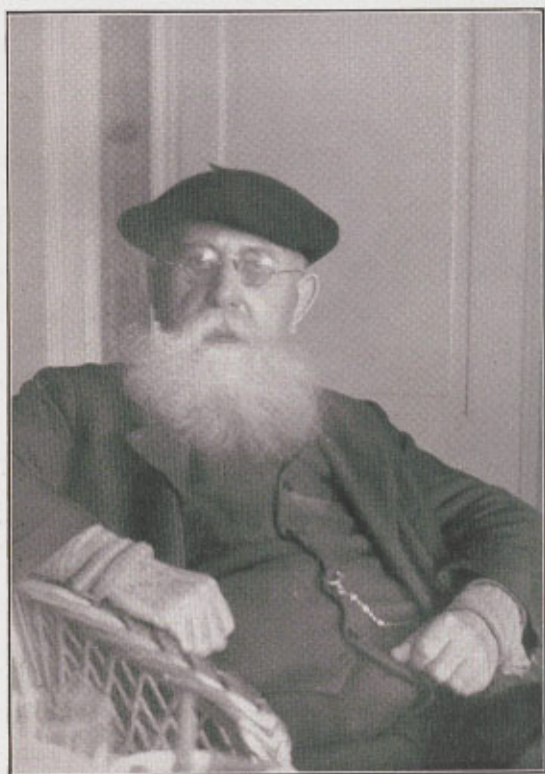

Jan Voerman met zijn jongsten zoon Paul
bij zijn kalveren. 1916.

Foto J. Voerman

JAN VOERMAN

(op 83-jarigen leeftijd te Hattem, 1940)

Foto T. Voerman.

JAN VOERMAN

(25 JANUARI 1857 – 25 MAART 1941)

Ondanks de vriendelijke aanwijzingen van enkele Hattemers, liepen wij toch nog het huis voorbij, waar schilder Jan Voerman ruim 50 jaar leefde en werkte, zijn meesterschap bereikte en op 25 Maart 1941 overleed.

Het is van buiten een weinig opvallende woning, daar even buiten de Veerpoort van Hattem, aan den IJsseldijk gelegen. Alleen de bovenverdieping steekt boven den dijk uit, maar daar onder ligt het groote en hechte sousterrain, een woning op zich zelf. Alles gebouwd door den schilder zelf. Na zijn vestiging in 1889 met zijn jonge vrouw in Hattem, woonde hij eerst op een kleine bovenwoning aan de Markt en daarna in het hooge, smalle huis op den hoek van de Kerkstraat. Spoedig kocht hij den grooten lap vruchtbaren grond achter den dijk, waar hij zou bouwen en zaaien, planten en koeien houden, kalveren fokken — en schilderen. Zoo werd de kleine theekoepel daar buiten de muren van het stadje, waar moeder Voerman met de kleine kinderen den dag doorbracht op het eigen terrein, weldra vervangen door een eigen huis, in dagloon door zelf gekozen arbeiders, naar eigen ontwerp gebouwd en wel voor het grootste gedeelte van opgekochte afbraak.

Het ging alles wel primitief, met schetsjes op stukjes papier en streepen op den grond: „hier een deur”, „daar een trap”, maar het slaagde goed en het huis werd wel langzaam, maar hecht en kloek onder zijn dagelijksch toezicht opgetrokken. Zoo waren er al de jaren die volgden, nimmer zorgen voor

water in de kelders, verzakken in den drassigen bodem of andere bezwaren van een minder stevig huis op een dergelijke open plek, dat aan alle weer en wind (en wat voor een wind!) blootstond.

In dit eigen bouwen, dit zijn eigen weg gaan, ligt de heele Voerman.

De jonge boerenzoon ¹⁾, die zoo verschillend van andere kinderen uit zijn omgeving, als jongen reeds krabbels maakte en teekende, wat hij maar kon, bleef boer zijn leven lang, met een geheel eigen bestaan en een eigen kunst.

Hij was hier in Kampen, met zijn vrienden Tholen en de Cock, eerst leerling op de avondschool van Chris. H. Hein en later van J. D. Belmer, dien onvergelykelijken, enthousiasten paedagoog-teekenleeraar, die het talent van den jongen spoedig zag en, evenals bij 'l'holen, al zijn best deed, om hem naar de Rijksacademie in Amsterdam te krijgen.

De erfenis van een oudoom stelde hem daartoe in staat. Eenmaal in Amsterdam ²⁾ braken gelukkige jaren voor Voerman aan. Hij mocht werken, werken en nog eens werken in wat hem het liefste was: teekenen en schilderen. Onder leiding van den fijnen, technisch zoo hoogbegaafden August Allebé, die zijn eigen veelbelovende schildercarrière afgebroken had voor het hem weldra geheel opeischende directeurschap van de Rijksacademie van beeldende kunsten ³⁾, ontplooidde hij zich. Hij teekende veel figuur, Joden in interieur en op de markt en werd spoedig een van zijn liefste

¹⁾ Hij werd als tiende van elf kinderen geboren op 25 Januari 1857 in de Groenestraat te Kampen, wijk II, no. 23, des morgens om 10 uur.

Zijn vader en moeder waren beiden geboortig uit Kampen. De vader, Hendrik Voerman, veehouder, werd geboren op 3 Juli 1811 en zijn moeder, Geesje Bos op 29 October 1818. Zij waren Nederlandsch Hervormd.

²⁾ Hij vertrok hierheen op 2 Januari 1877.

³⁾ In 1870 tot hoogleeraar aan de Academie benoemd, waarvan de Poorter directeur was, werd hij na diens dood in 1880 zijn opvolger.

leerlingen. Allebé, zelf een stoere, stille werker, moest zich wel aangetrokken voelen tot dezen wat stuggen en gesloten jongen, die zonder veel ophef zulke knappe dingen maakte en toch nooit tevreden was en maar doorging en verder ploeterde.

Een sober leven in die dagen, ternauwernood voldoende voor den gezonden eetlust van den boerenjongen. „Ik merkte er weinig van”, verklaarde hij later, „zooveel andere dingen waren er iederen dag te doen”. Maar eenmaal voor een studieverblijf in België, in Brussel en Antwerpen ⁴⁾, schreef hij toch verheugd, hoeveel goed en lekker eten hij voor een schimmetje daar kon krijgen, in vergelijking met het zooveel duurdere Amsterdam.

Na zijn terugkeer in 1882, had hij een loge onder Allebé en debuteerde hij in dit jaar met een zwaar en donker geschilderd stuk, „de Joden”, nog geheel in den trant van de Amsterdamsche School. Eerst enkele jaren later begon hij met die fijne, luchtige, vloeiende aquarellen van eerst bloemen en later landschappen, die hem spoedig bekend maakten. Zij behooren nu tot de zeldzaamheden, vooral waar Voerman na 1906 nimmer meer een waterverfpenseel op het papier zette en uitsluitend in olieverf schilderde. Hij kwam in contact met den kunstkooper Tessaro, van de firma Frans Buffa en Zonen, die oog had voor zijn talent, geregeld zijn werk kocht en dit onder de liefhebbers bracht. De relatie bleek voor beiden een gelukkige. Voerman bleef dezen kunsthandel alle jaren door trouw, ook toen de zaak in andere handen overgegaan was.

Voerman was een eenvoudig, oprecht en natuurlijk mensch. Geen woord kwam over zijn lippen, dat niet gemeend was.

⁴⁾ Van 1880—1881 werkte hij in Brussel, daarna een jaar bij Verlat in Antwerpen.

Hij had een Pallieter-natuur en leefde bij voorkeur dicht bij alles, wat bloeide en groeide, bij dieren en gewassen, bij alles, wat de natuur hem iederen dag voor oogen stelde met de wisselende jaargetijden, daar op dat vertrouwde en welbekende plekje grond in Hattem. Voor hem ontbrak alle noodzaak, om er uit te trekken en door verre landen en onbekende streken zijn fantasie te prikkelen en zijn werkklust nieuw voedsel te geven.

Ruim vijftig jaar putte hij daar, temidden van zijn gezin, zijn vee, zijn moestuin en zijn vruchtboomen, uit de altijd vloeiende bron van inspiratie, die het wijde, wisselende landschap van den Gelderschen IJssel hem verschafte.

Op den eenvoudigen stoel met gevlochten rieten zitting, aan den middentafel van de voorkamer, met het onbelemmerd uitzicht over den dijk heen op de rivier en de weilanden, vond hij in het spel der wolken, in de voortschuivende schaduwen over de bloemtapijten, de lichtvlekken op de glanzende ruggen van het grazende en rustende vee en in de voorbij zeilende schepen tegen de donkere rietzoomen, alle onderwerpen voor zijn meesterwerken.

Een geheel leven lang.

Op zijn doeken en paneelen gaf hij alle indrukken en stemmingen weer, die hij met de fijne voelhorens van zijn kunstenaarschap in deze natuur wist te ontdekken. Nu eens vloeiden hemel en aarde samen in een onbestemde, grijze symphonie, waarin alles zwevende leek en opgelost en het land en de lucht als in een ijle droom versmolten. Dan weer klaterden de helle, blijde kleuren van bloeiende vruchtboomen tegen de oude huizen van het stadje, met daarboven een diepblauwe, zondoortrilde lucht.

Zoo werd hij de schilder, de meester van den Gelderschen IJssel. Doch hij bleef daarbij de boer. Onder alle schilder-succes door en de altijd gewillige markt, die hij, vooral in

Amerika, voor zijn werk vond. Achter zijn huis strekten zich de bloemen- en groentebedden ver uit, waarvoor hij zelf alle aanwijzingen gaf, waaraan hij een dagelijksche aandacht en zorg besteedde, waarmee hij experimenteerde, successen en teleurstellingen beleefde.

Doch zijn groote liefde was en bleef het vee, koeien en kalveren. Die kende hij als vertrouwde huisdieren, die voerde hij zelf dagelijks en daarbij vond hij de rust en het tegenwicht van zijn veeleischende, urenvullende schildersloopbaan. Hierin ook vond hij iederen dag weer het evenwicht terug, dat noodig was, om de artistieke spanning frisch en soepel te houden. En de dieren toonden hem een groote genegenheid. De welbekende stap op den dijk deed hen dadelijk opkijken en loeiend begroeten en geen enkele, die niet den baas tegemoet kwam loopen, wanneer hij afdaalde naar het hek voor zijn dagelijksch bezoek.

In het gastvrije, Hattemsche huis kwamen vele bezoekers. Mevrouw Voerman, met haar breede ontwikkeling en groote belangstelling op ieder gebied, was een ideale gastvrouw en ontving er gaarne de vele leden van haar uitgebreide familie, de Verkade's uit Zaandam, Eduard Verkade, de tooneelspeler en anderen. Voor den heer des huizes kwamen de oude vrienden uit de Amsterdamsche studiejaren, vooral Herman Gorter, Albert Verweij en Johan de Meester. Ook Frederik van Eeden kwam een enkele maal. Speciaal den schilder Voerman, den meester, golden bezoeken van vele vooraanstaande figuren uit den lande, die het werk op het atelier kwamen bekijken en dikwijls rechtstreeks van den ezel wegkochten. Op het groote zuideratelier werd dan thee gedronken en de vruchten uit eigen tuin aangeboden, waarvan een ieder de fijnheid roemde. In die eerste jaren na de vestiging in Hattem, kwam ook zijn vriend Tholen nog wel eens, toen

deze nog met een zeilboot ⁵⁾), schilderend, door het land trok, later zijn tijdgenoot Eduard Karsen, terwijl er ook geen jaar voorbij ging, zonder dat de kunstkenner en aestheticus P. H. Bremmer kwam kijken, wat er voor nieuws was.

Meestal was er wat nieuws.

Want Voerman, in plaats van te verstarren tot een cliché, door zijn buitengewoon technisch meesterschap en het gelijkblijven van zijn onderwerpen, vernieuwde zich steeds weer. Wie op zijn atelier de honderden schetsen, potloodkrabbels, studies en natuurnotities gezien heeft, weet, dat deze kunstenaar nimmer ophield te leeren. Waren in de eerste jaren zijn doeken telkens weer even vele bewijzen van een blijde verwondering over de altijd zoo stralende schoonheid van het werkelijke leven, in later jaren gaf hij in meer visionair geziene doeken en paneelen, als het ware de quintessence van wat het natuurgebeuren in hem opriep. Zijn met veel terpentijn geschilderde paneelen, waarop de kleuren tot de fijnste nuances ineengevloeid zijn, glanzen als emails, als het fijnste porcelein. Hier geen afbeelding van scherp geobserveerde wolkengevaarten, de blikkerende IJssel en grazende koeien, maar een schilderij van lucht en water en dieren, die tot een natuurimpressie zijn samengesmolten.

In al dit werk ligt een groote vrede. Deze man nam het leven, zooals het hem gegeven was. Het vloeide door de dagen heen, die zich tot jaren aaneenrijden. Hij las graag en veel, vooral geschiedenis en volgde de politiek uit krant en periodiek van dag tot dag, zoodat hij menigeen verbaasde door zijn objectief en zuiver oordeel. De pas verschenen romans uit het buitenland werden hem 's avonds door zijn vrouw, direct in het Nederlandsch vertaald, voorgelezen,

⁵⁾ Een kleine, in Enkhuizen in 1901 onder zijn persoonlijk toezicht gebouwde visschersboot, de „Eudia”.

zoodat hij ook in die jaren reeds van alle nieuwe literatuur genieten kon.

Weinig eischend, opgaand in zijn gezin, zijn werk, zijn klein boerenbedrijf, trok hij niettemin door zijn kunstenaarschap vele leerlingen tot zich, die hij in het apart gebouwde en zich met de jaren uitbreidende ateliergebouw (tenslotte waren er 11 kamers en kamertjes), gelegenheid gaf, om onder zijn toezicht te werken ⁶⁾. Een enkele maal trok hij er wel eens met dezen op uit, per Jan Plezier en bracht dan een bezoek aan Kampen, zijn geboortestad, om hun de merkwaardigheden en schoonheden van deze stad te laten zien.

Jan Voerman werd 84 jaar, waarvan hij geen nacht gedurende de laatste vijftig jaar buiten zijn eigen bed zou hebben geslapen, wanneer hij niet in het begin van den oorlog van 1940 voor drie dagen naar Wezep had moeten evacueeren. Maar toen vond hij het ook net lang genoeg en keerde hij weer terug, naar waar hij al die jaren gelukkig en tevreden was geweest en van welke stille, haast verborgen plek hij de menschen verrijkt heeft met de gaven van zijn groot en rijp talent, met voorwerpen van schoonheid, waarvan het bezien altijd weer een gelukkig glimlachende en diepe vreugde zal geven.

Sint Jansdag 1941,

Mr ENNEMA.

⁶⁾ Hiertoe behoorden de dames van Stolk, Mees, Tutein Nolthenius, van Braam, Rambonnet en andere.